

Valdshults kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Valdshults socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Valdshults kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Valdshults socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Jönköpings läns museums dnr: 2021-010

Rapport och foto: Margareta Olsson

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Digital distribution

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

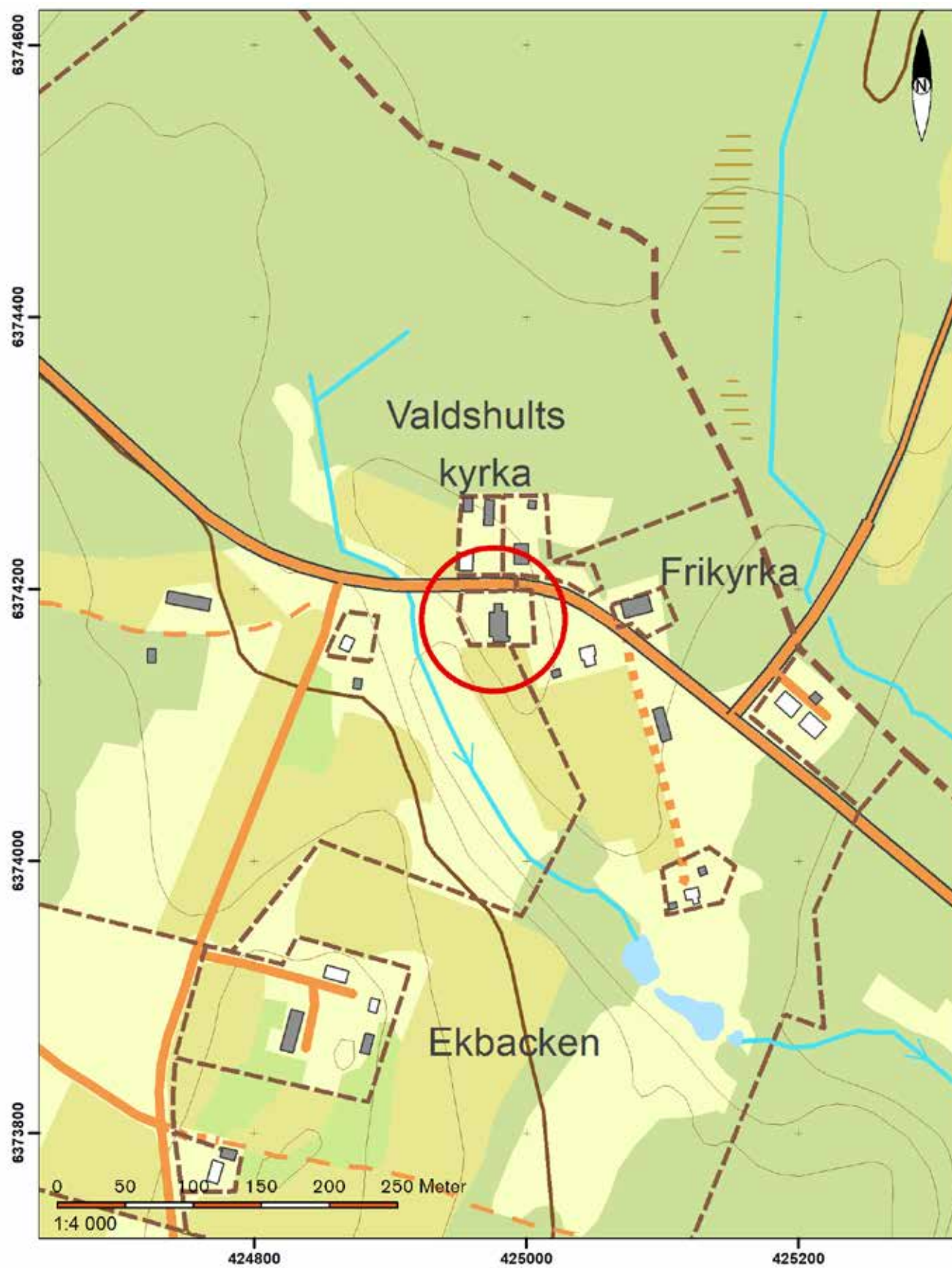
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2024

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	9
Kulturmiljölag (1988:950).....	9
Begravningslag (1990:1144).....	10
Allmänna skötselråd.....	11
Valdshults kyrka och omgivande kyrkby.....	12
Kyrkogårdens historia.....	14
Händelsehistorik.....	15
Beskrivning av kyrkogården idag.....	17
Allmän karaktär.....	17
Omgärdning.....	17
Ingångar.....	17
Vegetation.....	18
Gångsystem.....	18
Gravvårdstyper.....	18
Kvarter 2 och 3 väster om kyrkan.....	19
Kvarter 4 väster om kyrkan.....	21
Kvarter 1 öster om kyrkan.....	23
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	24
Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården.....	25
Administrativa uppgifter.....	26
Arkiv.....	26
Kartmaterial.....	26
Tryckta källor och litteratur.....	27
Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	28
Kriterier vid kulturhistorisk bedömning.....	28
Kvarter 2 och 3 väster om kyrkan.....	30
Kvarter 4 väster om kyrkan.....	35
Kvarter 1 öster om kyrkan.....	41

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Gislaveds pastorat har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Valdshults kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under hösten 2021. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under våren 2024.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevaran-

En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brands-
torp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med
endast få vårdar av beständigt material. Här har ka-
raktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård,
Vårgårda kommun.

deplan. De kriterier som använts för att bedöma gravarnas kultur-
historiska värden diskuteras vidare i katalogdelens inledning där de
två klassningsnivåerna presenteras: *Klass I. Mycket värdefulla* och
Klass II. Värdefulla. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i
tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Margareta
Olsson vid Jönköpings läns museum under 2021. Vid urvalet av
kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med pastoratet.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den
första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera
hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medel-
tidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste
förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravn-
ingsseder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och
inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur,
men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken,
som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en med-
eltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade
en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med
gångar och kvarter. Man gravsätte folk efter deras gårds- eller by-
tillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen
sedvänja. Det var ovanligt att man satte en vård över graven. Gravar
markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes
upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undan-
tagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården
även på ett nyttbetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt
länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och en-
staka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt
1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsorts-
kyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen
började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravn-
ingsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av
hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser
förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet
och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar
innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser –
utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas
utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten
genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och
ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev
prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis ut-
anför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De

anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallet inträffade. Man begravdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravs område å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas: skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. I begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

Det var i regel mer attraktivt att begravas på den södra delen av kyrkogården än den norra, som upplevdes vara olycksbringande. Ofta är kyrkan därför placerad med dragning mot norr för att skapa större ytor på den södra sidan. Detta flygfoto från 1940-talets slut visar att den södra delen av kyrkogården i Hylletofta var mer ianspråktagen än den norra, till höger. Foto JLM.

Bråneryds begravningsplats, invigd 1958, nära Huskvarna representerar det välordnade, där jämlikheten betonas på bekostnad av individualismen.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning. Före industrialismen och det sena 1800-talet användes ofta så kallade gravbrädor för att markera en grav. Vårdar av mer beständiga material som sten och metall var ovanliga och ofta förbehållna samhällets övre skikt. Prästen eller en adelsman inom socken kunde begravas i kyrkan eller nära koret och där erhålla en påkostad gravvård.

Under industrialismen utvecklas en riklig flora av olika gravmarkeringar med olika form och av olika material, främst sten. Här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Till höger: På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt. Nedan: Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter,

En del gravvårdar som inte är i bruk och förvaras i kyrkan kan ha ett kulturhistoriskt värde. I så fall kan det vara aktuellt att föra in dem i kyrkans inventarieförteckning. Gravbrädor från Askeryds kyrkogård.

ändringar i gångsystem och dess beläggning och nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i församlingens inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hällar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vädrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hällar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hällar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Flygfoto över Valdshults kyrkby 1943. Norr om vägen ligger skolhuset från 1908 i samma axel som kyrkan samt lärarbostaden från 1925. AB Flygtrafik, JLM.

Valdshults kyrka och omgivande kyrkby

Valdshults socken, som till ytan är förhållandevis liten, är belägen i den södra delen av Mo härad. Området tillhör västra delen av det småländska höglandet och topografin erbjuder inbördes stora höjdskillnader mellan de höglänta östra delarna och sluttningarna ned mot Nissans dalgång i väster. Vid ingången av 1000-talet utgjorde detta gränsbygder mot Danmark och gränsen löpte genom Norra Vallsjön i socknens södra del. Förekomsten av fornlämningar är relativt begränsad med enstaka fynd från yngre stenåldern och ett något rikare antal lämningar från järnåldern, däribland några domarringar på Svinhults och Norra Valdshults ägor och det borttagna röset Stora Rör vid Liderna strax väster om kyrkbyn. *Valzhult* omnämns som egen socken första gången 1413 men den gamla timmerkyrkan, som revs 1904, bedöms i sina äldsta delar vara från 1200-talet. Församlingen har sedan medeltiden tillhört Stengårdshults pastorat och Skara stift. År 2016 uppgick den i Gislaveds storpastorat samt överflyttades 2018 till Växjö stift.

Trakten kännetecknas av stora skogsområden. Med en sen utbyggnad av farbart vägnät har byarna legat tämligen isolerade. Med en begränsad tillgång till odlingsmark har andelen större hemman varit få och några sätesgårdar har aldrig funnits. Däremot har torpen varit många, med nyodlingar under perioden 1750–1900. Med låga inkomster från jordbruket har allmogen varit hänvisade till sidonärningar för sin försörjning, däribland kolning med leveranser till närbelägna järnbruk. I slutet av 1800-talet ökade skogsbruket i betydelse något som skapade välstånd och i början av 1900-talet anlades här en rad sågverk.

Från slutet av 1800-talet har nyckerhets- och väckelserörelsen haft ett strakt fäste i socknen, med flera lokala föreningar.

Kyrkbyn ligger djupt in i skogarna några kilometer öster om Nissastigen, strax norr om byn Norra Valdshult utmed vägen till Skillingaryd. I söder och väster öppnar sig odlingsmarken. Intill

kyrkogården i väster rinner en bäck i en djup fåra och här är landskapet kraftigt kuperat.

Kyrkan och kyrkogården ligger söder om vägen på en terrassering mot sänkan i väster. Direkt öster om kyrkogården finns en löväng där kyrkbacken låg fram till 1905. Norr om vägen ligger församlingshemmet från 1960-talet, en enkel modernistisk byggnad med släta grå putsfasader och kvadratiska vita fönster. Tidigare fanns ett skolkhus på denna plats vilket hade uppförts några år efter kyrkan 1908 i för tiden typisk trähusarkitektur. Detta brann 1958 ned till grunden. Den gamla lärarbostaden Björkängen från 1925 ligger alltså kvar väster om församlingshemmet. Denna är utformad i samma panelarkitektur som kyrkan och är relativt oförändrad med ljusgul locklistpanel, spetsbågiga fönster, en brokvist framför entrén samt tak med utsprång och flackt lertegel. I linjen med kyrkogårdens huvudingång löper en infart till den plan i norr som tidigare utgjorde skolgård. Denna är numera asfalterad och nyttjas som parkering. Här finns några mindre förrådsbyggnader. Vid planen står även den gamla stigluckan från 1692 uppställd. Efter att under en period under 1900-talet flyttats till en gård i trakten och använts som smedja, ombesörjde hembygdsföreningen 1985 att den återfördes till kyrkbyn och genomgick en restaurering.

Valdhults kyrka är uppförd 1903–1905 efter ritningar av arkitekt Fritz Eckert i en för tiden typisk trähusarkitektur med historiserande fornnordiska drag. Kyrkan har branta tak med svart plåt i skivtäckning, hög koppartäckt tornspira, fasader med fasspantspanel, spetsbågiga smårutade fönster samt en rikt snidad brokvist framför huvudingången.

Lärbostaden norr om kyrkan är byggd 1925 i samma stil som kyrkan.

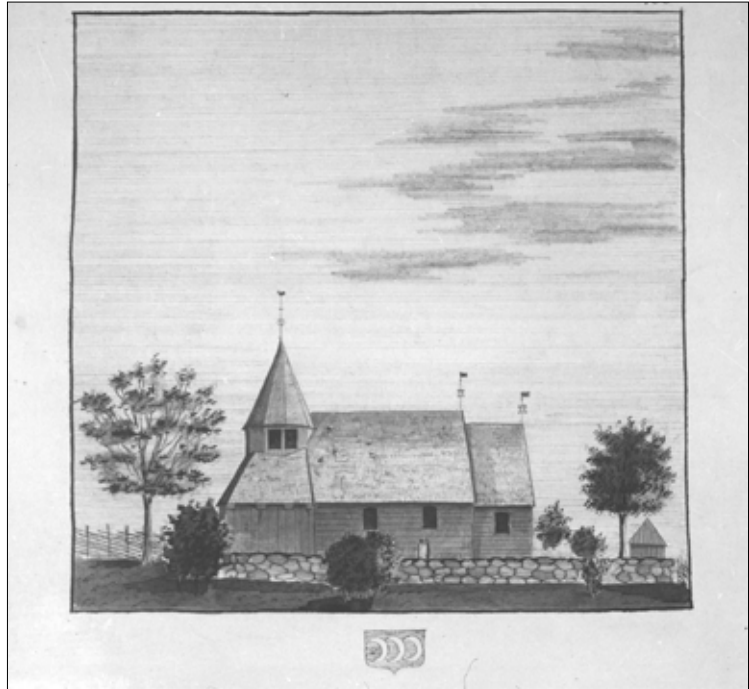
Dagens församlingshem är en ganska oansenlig byggnad från 1960-talet.

Stigluckan från 1692 stod en gång vid kyrkogårdens östra ingång. Nu är den uppställd på planen bakom församlingshemmet.

Kyrkan är utformad i sekelskiftets (1900) internationella trähusarkitektur och är orienterad i nord-sydlig riktning. Här ses den från sydost.

Teckning av Valdshults gamla kyrka (från söder), ritad av Erik Ihrfors 1887. Ingår i *Smolandia sacra II*, ATA.

Utsnitt av storskifteskarta över Norra Valdshult 1819. Kyrkogården var något mindre än dagens och den gamla kyrkan låg i dess norra del. Den lilla tegel mot vägen i nordväst benämns "Kyrkekålgården". Lantmäteristyrelsens arkiv

Kyrkogårdens historia

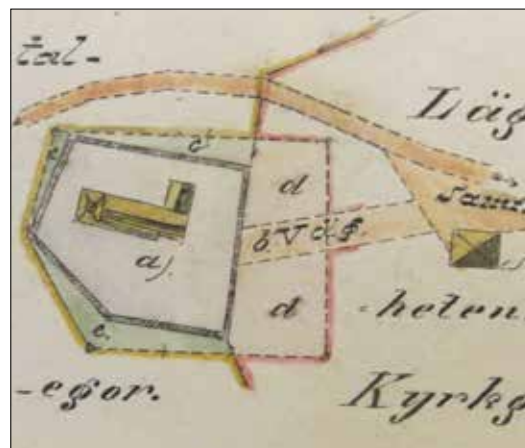
Kyrkogården anlades sannolikt samtidigt med den timrade gamla kyrkan under 1200-talets senare hälft. Kyrkan har genom tiderna utgjort offerkyrka och kring dess tillkomst finns en 1689 nedtecknad mirakelsägen om straffången Ebbe som lät bygga kyrkan. Ett nytt timrat porthus med spåntak byggdes 1692. Kyrkogårdsmuren uppges 1698 ha varit förfallen och lades därför om från grunden 1701. Omläggningar av muren utfördes därefter vid flera tillfällen. Ännu ett porthus ska ha byggts 1703 detta vid en mindre kyrkogårdspört (dock oklart vilken som avses). En tidigare fristående klockstapel flyttas 1798 och sammanbyggdes med kyrkan som västtorn. Utifrån en storskifteskarta från 1819 framgår att kyrkogården då hade en kvadratisk planform med en avfasning mot branten i sydväst. Kyrkan var placerad åt nordväst något som var vanligt under medeltiden då begravingar norr om kyrkan undveks av vidskepliga skäl. Huvudingången med dess porthus (stiglucka) låg åt öster och utanför denna fanns kyrkbacken med två mindre byggnader. År 1867 ersattes porthuset åt öster med grindar. Porthuset kom herefter under en period att nyttjas som kyrkstall.

Redan 1873 togs beslut om att ny kyrka skulle byggas men detta kom av flera skäl inte att realiseras förrän 1903–1905. Inför nybyggnationen utvidgades kyrkogården 1901 med ett stycke mark åt öster men även åt norr och söder så planformen rätades upp (se karta på sidan 15). Parallellt med bygget av den nya kyrkan utfördes 1904 en större omläggning av kyrkogården. Efter att den gamla kyrkan rivits vidtogs djupgrävning, stenröjning och diktning av kyrkogården. Gravar som påträffades under korgolvet i kyrkan, bland annat efter komminister Hans Bjugg, flyttades till ny grav

invid västra staketet. Nya stödmurar uppfördes åt väster och öster och kyrkogården hägnades med staket. I samband med nyanläggningen lades en bred grusgång ut omkring kyrkan men därutöver erhöll den inte någon mer gestaltad form. År 1930 togs ett förslag till ny gestaltning av kyrkogården fram av Viktor Josefsson. Detta omfattade en indelning av den östra delen med långsmala gravkvarter med enskilda gravar. Utmed norra och södra hägnaden avsattes plats för familjegravar. Väster om kyrkan fanns alltjämt ett område med oordnade äldre gravar från tiden före omläggningen 1904.

Utifrån foton från 1950-talet framgår att kyrkogården då var hägnad med ett staket av nätstängsel mellan granitstolpar. Det är oklart om detta sattes upp redan 1904 och om det i så fall var avsett att användas endast temporärt. Vid okänd tidpunkt, troligen på 1980-talet, ersattes stängslet med dagens svartmålade spjälstaket i trä.

År 2004 godkändes en trädvårdsplan där trädkransen avsågs att förnygras med hamlade lönnar. Vid okänd tidpunkt på 2010-talet ersattes lönnarna längs västra sträckningen med lindar.

Karta över kyrkogårdsutvidgningen 1901. Öster om kyrkogården låg den gamla sockenstugan. Valdshults kyrkoarkiv i Vala.

Flygbild som visar kyrkogården 1935. Enbart delen väster om kyrkan har tagits i anspråk. Kyrkogården upptas främst av grusgravar med små gravkuller täckta med murgröna och endast ett fåtal gravar har vårdar. Platsen för den gamla kyrkan markeras med en omgärdande grusgång. AB Flygtrafik, JLM.

Händelsehistorik

Medeltid

Kyrkogården anläggs.

1692

Ny stiglucka byggs vid ingången i öster. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1698

Kyrkogårdsmur omnämns i samband med en omläggning. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

Förslag till omdaning av kyrkogården upprättat av Viktor Josefsson 1930. Valdshults kyrkoarkiv i Vala.

Kyrkogården var tidigare hägnad med trådstängsel. Foto Runo Grolander, Vänersborgs museum.

Utsnitt av flygfoto från 1961 som visar att kyrkogården alltjämt saknar grusgångar och endast har ett fåtal grusgravar med häckar upptagna i gräsmatta. AB Flygtrafik, JLM.

1798

Fristående klockstapel flyttas och sammanbyggs med kyrkan som västtorn. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1867

Stigluckan åt öster ersätts med grindar. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1901

Utvidgning till dagens storlek, främst åt öster. (*Stengårdshults pastorats kyrkor*)

1904

Omläggning av kyrkogården i samband med att nya kyrkan uppförs. Den gamla kyrkan rivs. Omläggningen innefattar djupschaktning och utplaning samt anläggande av terrasseringsmurar och staket. (JLST, JLM)

1930-talet

Uppordning av kyrkogården enligt förslag av Viktor Josefsson. (Valdshults kyrkoarkiv, VaLa)

2018

Askgravlund anläggs. (muntlig uppgift från pastoratet)

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Valdshults kyrkogård är liten till ytan och har en rektangulär planform. Branten mot sydväst har gett upphov till terrasseringen och avfasningen av det sydvästra hörnet. Kyrkan som är nord-sydligt orienterad avdelar kyrkogården i en västlig och en östlig del. Den västliga, där den äldre kyrkan och kyrkogården var belägna är till ytan större än den östra. Kyrkogården saknar, utöver ytan närmast kyrkan, helt grusgångar och upptas av sammanhängande gräsytor. Väster om kyrka kvarstår några gravar från den gamla kyrkogården, vilka samtliga är östligt orienterade. Delen öster om kyrkan som togs i anspråk först på 1930-talet har en tydlig efterkrigstida karaktär med en övervägande andel låga breda gravvårdstyper i enkla öst-västliga gravrader. Även om kyrkogården aldrig utvecklades till någon gruskyrkogård har rationaliseringar i skötseln efter 1950-talet medfört att gravskicket med grusbäddar och häckramar numera helt försvunnit.

Omgärdning

Kyrkogården inhägnas av svartmålat trästaket med spjälor mellan stolpar av råkilad grå granit. Stolparna står på en stenfot av granit. Mot branten i sydväst finns en stödmur av råkilad grå granit i stora kvaderblock med rundfogar. Stödmurarna och staketstolparna är från kyrkogårdens nyanläggning 1904 medan spjälstaket är sentida.

Ingångar

Vid huvudingången i norr finns en dubbelgrind av gjutjärn mellan stolpar av huggen grå granit. Grinden som samtida med kyrkan och kan vara ritad av samma arkitekt, det vill säga Fritz Eckert vid överintendentsämbetet. Gjutjärnsgrinden har svängda krön och är försedd med spjälor kröna av nygotiska kors. Granitstolparna är spetskrönta och har grov råkilad yta med släta hörn.

Kyrkogården fick sin nuvarande utformning 1904 med omgärdning av staket och trädkrans av hamlade lönnar. På 2010-talet har en föryngring med lind skett längs västra sträckningen.

Flygbild över kyrkogården 2009. Leif Gustafsson, JLM.

Huvudingången mitt för kyrkans entré åt norr har gjutjärnsgrind med nygotiska kors och granitstolpar.

Inhägnaden utgörs av ett sentida svart trästaket med stolpar av råkilad granit. En bit innanför löper trädkrans av hamlade lönnar från 1904.

Mot branten i väster finns en terrasseringmur av kilade kvarterblock i granit.

Intill koret i väster har en skötselplats ordnats med inhägnad av avenbokshäck.

Bland det äldsta gravarna finns två gjutjärnskors från omkring 1890. Annars består vårdarna nästan uteslutande av obelisker i svart granit från tidigt 1900-tal.

Vegetation

Trädkransen består av hamlade lönnar som planerades 1904. I senare tid har en förnygring skett där samtliga träd längs den västra sträckningen ersatta med lindar, vilka nyligen hamlades första gången. Även en lönn i den östra sträckningen har ersatts med en lind. Till grönstrukturen på kyrkogården hör den rundade häcken av avenbok som hägnar in askgravlunden i det sydvästra hörnet samt den häck av samma sort som avdelar skötselplatsen vid kyrkans sydvästra hörn.

Gångsystem

Mellan huvudingången i norr och kyrkans entré finns en grusplan. Denna vidgar sig och med mjukt svängda kanter mot grusgången som omger kyrkans långhus. Grusgången var fram till 2018 försedd med grovt naturgrus men hårdgjordes vid denna tidpunkt med mörkgrått stenmjöl. En mindre gång anlades samtidigt till askgravlunden i kvarteret väster om kyrkan. En hårdgjord gång av rött stenmjöl kantad av gatsten leder från huvudingången fram till den tillgänglighetsramp som 2017 anlades öster om kyrkans entré.

Gravvårdstyper

De äldsta gravarna återfinns i kvarter 3 väster om kyrka, vilket tillhört den äldre kyrkogården. Här finns tre förindustriella gravvårdar i handhuggen sandsten vid ursprunglig gravplats. Bland annat finns en skulpturaltvillingsten med skulpturalt huggna krönemblem. I övrigt dominerar sekelskiftets statusmarkörer i formen av uppresta obelisker i svart granit i denna del. Invid staketets västra sträckning finns två storskaliga gjutjärnskors, med identisk utformning tillverkade vid Häryds järnbruk söder om Gnosjö omkring år 1890.

I kvarteret nordväst om kyrkan finns familjegravar från 1900-talets tre första decennier. Bland dessa är andelen småskaliga och enkelt utformade gravvårdar ovanligt stor.

I övriga delar dominerar efterkrigstidens låga och breda gravvårdstyper, bland annat flera tempelgavlar i svart granit från 1940- och 50-talen samt modernistiskt formade kors i ljus finhuggen granit eller marmor.

I kvarter 2 och 3 väster om kyrkan domineras intrycket av vårdar i svart granit från tidigt 1900-tal, däribland några storskaliga obelisker.

Beskrivning av kvarter

Kvarter 2 och 3 väster om kyrkan

Allmän karaktär

Kvarteren upptar den södra hälften av delen väster om kyrkan. Kvarter 3 består av enkla gravrader med uteslutande östligt orienterade gravar. Inom kvarteret återfinns en rad äldre gravar från tiden före kyrkogårdens omläggning 1904 och möjligen omfattades inte delar av kvarteret av djupgrävningen. I ett område mitt i kvarteret, som för övrigt fredats från nya gravar, finns tre gravvårdar från 1600-talet bevarade på ursprunglig plats. Kvarteret har trots inblandning av enstaka senare gravar alltså karaktären av finkvarter med en rad gravvårdar i sekelskiftets typiska uppresta vårdar. Dessa familjegravar har samtliga haft tillhörande grusbäddar som senare under 1900-talet konsekvent lagts igen. I de västra delarna saknas i stort sett garvar. I kvarter 2 finns några enstaka familjegravar från utmed staketet, vända mot den i en 2018 anlagd grusgång.

Gravvårdstyper

Kyrkogårdens äldsta gravvårdar återfinns inom kvarter 3 med tre stycken vårdar från 1600-talet i handhuggen sandsten. Den mest arbetade är en s k tvillingsten med två rundbågiga krön och kronemblem. Inskriptionen är huggen i relief och består enbart av de gravsattas initialer och dödsår samt IHS och omegatecken. Den andra är en småskalig vård med rundbågigt krön den tredje har formen av ett kors.

Kvarter 3 väster om kyrkan har tre förindustriella gravvårdar som står samlade i grupp. Området närmast gravarna har fredats från sentida gravar.

I kvarter 3, väster om kyrkan, finns denna rikt ornamenterade tvillingsten från 1691.

Ett flertal obelisker och andra vårdar i svart granit från tidigt 1900-talet finns inom de båda kvarteren. Även 1920- och 30-talens breda gavelvårdar i ljus granit har fåtal representanter, bland annat vid graven över Carl Johansson från 1928 (VAL 1 09–10). Förekomsten av titlar är förhållandevis sparsam, bland dessa finns hemmansägare, kyrkvård och arrendator.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Denna del av kyrkogården var den första att tas i anspråk efter omläggningen 1900. Här finns även en rad gravar från den äldre kyrkogården. Därmed är det inte en slump att gravarna i kvarter 3 följer det äldre gravskicket med östlig orientering. Att en grupp med gravar från 1600-talet har lämnats kvar på ursprungliga plats och inte rensats bort vid omläggningen 1904 är mycket ovanligt. Motsvarigheter hittas nästa uteslutande bara på ödekyrkogårdar i länet. Förklaringen till detta kan möjligen hittas i att omläggningen skedde så pass sent som i början av 1900-talet då intresset för kulturhistoria vuxit sig starkare. Dessa tre gravvårdar från 1600-talet utgör även exempel på gravvårdskonsten i trakten under förindustriell tid. De flertal gravvårdar från tidigt 1900-tal som alltjämt finns inom kvarteren, i synnerhet närmast kyrkan, som bidrar till ett sammanhållet intryck av finkvarter.

Kvarter 4 har ett uppblandat bestånd av gravvårdar och saknar därmed enhetlig karaktär. Bland de äldsta gravvårdarna finns ett flertal enkelt utformade familjegravar från 1900-talets tre första decennier.

Kvarter 4 väster om kyrkan

Allmän karaktär

Kvarteret upptar den norra hälften av området väster om kyrkan och består av familjegravar i enkla gravrader med i huvudsak nordligt vända gravar. Beståndet är ganska blandat men med ett flertal gravvårdar från 1910-, 20- och 30-talen i den södra delen. Här finns även många gravvårdar av en enklare karaktär. I den nordligaste delen vänder sig gravarna mot en tänkt grusgång. Denna del präglas av 1930-års omgestaltning och här förekommer enbart mellan- och efterkrigstida familjegravvårdar.

Gravvårdstyper

De äldsta gravarna återfinns längs staketet i väster. Dessa utgör två gjutjärnskors från omkring år 1890 vilka sannolikt står kvar vid sina ursprungliga gravplatser. Korsen är identiskt utformade, släta med upphöjda kanter och är försedda med stämpel som anger att de är tillverkade vid Häryds järnbruk.

Bland de mer påkostade gravvårdarna inom kvarteret märks Anders Anderssons obelisk i svart granit med jugendekor från 1904 (VAL 4 12, 28) och Svenning Jönsson nationalromantiska vård från 1916 (VAL 4 59-60). Även den före detta kommunalordföranden Minus Anderssons tempelgavel och August Josefsson funktionalistiska hjulkors (VAL 4 118-119) sticker ut med en påkostad ut-

De båda gjutjärnskorsen över Josefa Larsdotter och Ingeborg Andersdotter från 1889 respektive 1890 utgör båda exempel från gravvårdstillverkningen i trakten under tidig industriell tid.

I den norra delen av kvarter 4 finns ett enhetligt bestånd av mellan- och efterkrigstida gravvårdar. Flera av dem utgör tempelgavlar och modernistiska vårdar i svart granit.

En av de flertal familjegravar av enklare karaktär som förekommer inom kvarter 4.

formning. Annars präglas kvarteret av en rad enklare vårdar av en typ som normalt förekommer inom allmänna gravkvarter. Dessa utgörs av småskaliga liggare eller små uppresta vårdar i svart granit.

På platsen där kvarlevorna efter prästsläkten Bjugg gravsattes efter att dessa påträffats under den gamla kyrkans golv, i samband med rivningen av densamma 1904, finns en minnessten uppsatt 2005.

Inom kvarteret förekommer vårdar med ett flertal titlar som grenadjären, arrendatorn, hemmansägaren, klockaren och kyrkovården.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret utgör platsen för den gamla kyrkan. Detta lades om 1904 och markerades då av en numera igenlagd grusgång. I den norra delen finns två gjutjärnkors från 1890 alltså från tiden före kyrkans rivning. Dessa utgör båda exempel på gravvårdar från tidigindustriell tid tillverkade vid något av traktens järnbruk. I den norra delen finns en sammanhållen karaktär med familjegravar från mellan- och efterkrigstiden. Gravkvarter från denna tid är väl representerade i landet varför det kulturhistoriska värdet främst ligger hos enskilda gravar med titel eller med en särskilt hög konstnärlig utformning. I den södra delen är gravbeståndet mer uppblandat med nyare gravar. Några äldre gravar från tidigt 1900-tal bidrar till ett historisk djup. Förekomsten av ett flertal familjegravar av enklare karaktär är vid sidan av vissa titlar intressanta då de speglar en demografisk tyngdpunkt med många småbruk och obesuttna torpare inom socken.

Kvarteret öster om kyrkan som togs i anspråk först på 1930-talet har en tydlig efterkrigstida prägel med låga modernistiska gravvårdar placerade enkla gravrader i gräsmatta.

Kvarter 1 öster om kyrkan

Allmän karaktär

Kvarteret öster om kyrkan togs i anspråk först på 1930-talet. Det har en utpräglad efterkrigstida karaktär med uteslutande familjegravar i enkla gravrader med nordligt riktade gravvårdar. Mellan- och efterkrigstidens gravvårdstyper dominerar intrycket. Längst åt norr vänder sig gravarna mot en tilltäckt grusgång.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är huvudsakligen från perioden 1935–1970. Här återfinns 30- och 40-talsvårdar i svart granit med kvardröjande klassiserande drag, såsom svängda volutformade krön eller tempelgavlar. Flertalet vårdar har modernistiska drag med släta rektangulära former i slipad eller polerad ljus grå eller röd granit. Ett flertal vårdar urskiljer sig med uppresta korsformer. Vårdar med korsform förekom redan under 1800-talet men typen med släta malteser- eller hjulkors i ljus granit eller vit marmor blev omtyckta under funktionalismen på 1930-talet.

Bland de fåtal titlar som förekommer återfinns målarmästaren, byggmästaren, kyrkovärden och hemmansägaren. I kvarteret finns graven över den i trakten välkände byggmästaren August Green vilken även svarade för bygget av kyrkan (VAL 1 89-90).

Ett av de modernistiska korsen i kvarter 1 står vid Ulla-Britt Berg Hellströms grav från 1948 (VAL 1 21).

Kvarter 1 har en sammanhållen karaktär med låga moderniska gravvårdar. Några korsformade vårdar i ljus granit eller marmor förekommer även.

Kulturbeskrivning och karaktär

Kvarteret har trots inslag av sentida gravar alltså en relativt sammanhållen karaktär präglad av efterkrigstidens kyrkogårdsideal. Det övervägande antalet vårdar i efterkrigstidens låga typer bidrar till intrycket liksom dess rytmiska placering i raka rader inom det sammanhållna gräskvarteret. Kyrkogårdstypen är idag fortfarande vanlig och väl representerad i landet. Det kulturhistoriska värdet ligger istället hos vissa enskilda gravvårdar med konstnärlig utformning, av personhistoriskt intresse eller med titlar som återspeglar socknens demografi och historiska särart. Här kan särskilt de båda storskaliga korsen i ljus granit över J P Petersson och Per Petersson framhållas, den förstnämnde även känd som frikyrkopastor i bygden (VAL 1 09 och VAL 1 10).

Kulturbeskrivning av kyrkogården i dess helhet

Valdshults kyrkogård har medeltida ursprung men erhöll sin nuvarande utformning först i samband med bygget av den nya kyrkan 1903-1905. Detta skedde genom en utvidgning av den medeltida kyrkogården, främst åt öster, till nuvarande utbredning samt en omläggning med utfyllnad till plan yta.

Den gamla medeltida kyrkan och dess kyrkogård upptog området väster om kyrkan. Ett område med tre äldre gravvårdar från 1600-talet lämnades orört vid omläggningen 1904 och upptar fortfarande en del av kvarter 3. De ålderdomliga gravvårdarna står samlade inom ett område som fredats från senare gravar. Detta har därmed fortfarande en tydlig förindustriell karaktär som ytterst sällan påträffas vid länets kyrkogårdar bortsett från ödekyrkogårdarna. Att fortsatt bevara dessa gravvårdar på ursprunglig plats och fortsatt undvika ny gravsättning inom området ses som angeläget. Karaktären skulle förstärkas om det åter hävdades som äng.

Trots att kyrkogården genomgått förändringar i senare så har den

fortfarande en övergripande karaktär från nyanläggningen 1904. Tillsammans med den samtida kyrkan bildar anläggningen en arkitektonisk helhet i nationalromantik med tidstypiska drag. Till dessa hör terrasseringsmuren i kvaderhuggen granit, inhägnaden med dess granitstolpar, den nygotiska järngrinden och trädkransen med hamlade lönnar. Det nuvarande spjälstaketet är sentida och saknar för sekelskiftet 1900 typisk utformning med smala höga spjälor. Möjligen kan man överväga en mer tidsenlig utformning när det blir aktuellt att ersätta detta i framtiden. Att trädkransen förnyats med lind istället för lönn kan ifrågasättas eftersom den tidigare haft ett enhetligt bestånd av lönn.

Kyrkogården verkar aldrig ha erhållit en mer gestaltas anläggningen, med rätvinkliga kvarter, grusgångar och flertalet grusgravar även om förslag till sådan togs fram 1930. De stora sammanhängande gräsytor har därmed alltid funnits även igenläggningen av samtliga grusgravar i viss mån bidragit till en förändrad karaktär.

I kyrkogårdens äldsta del väster om kyrkan, finns en bibehållen karaktär av finkvarter från tidigt 1900-talet inom kvarter 2 och 3. Genom att bevara karaktärsskapande vårdar på plats och anpassa nytillskotten till dessa kan denna karaktär bibehållas. Inom kvarter 4 är beståndet mer uppblandat. Här bidrar främst de enkelt utformade vårdarna från tidigt 1900-tal och de med titlar som grenadjär och arrendator till en förståelse av sockens relativa fattigdom och demografiska sammansättning under tidig modern tid. De båda gjutjärnskorsen från omkring 1890 utgör exempel på gravkonst som producerats i vid traktens järnbruk under de sena 1800-talet. Primärt bör även dessa få stå kvar vid sina gravplatser.

Inom de övriga delarna av kyrkogården finns en övervägande efterkrigstida karaktär. I dessa delar är det främst de enskilda gravvårdarna som i vissa fall är intressanta utifrån en påkostad konstnärlig utformning eller av personhistorisk betydelse. Gravvårdar med titlar som berättar om vanliga yrken i trakten bedöms även ha ett värde.

Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården

- Att stödmurar, smidesgrind, trädkrans och grusgångar är väsentliga delar av kyrkogården tidstypiska utformning. Trädkransen bör fortsatt hävdas genom hamling (eventuell återgå till enbart lönn). Att återuppta grusgången som markerade den gamla kyrkan läge kan övervägas.
- Att inhägnad med trästaket mellan granitstolpar har en tradition i trakten.
- Att området med de tre stensvårdarna från 1600-talet, inom kvarter 3, har en förindustriell karaktär. Detta bör fortsatt fredas från nya gravar. Äldre förindustriella gravvårdar på ursprunglig gravplats är sällsynta, varför dessa bör bevaras på plats. Att övergå till en ängshävd inom området kan övervägas.

- Gravplatsen för Hans Bjuggs familj bör markeras ut på gravkartan.
- Att nytillskott inom kvarter 2 och 3 bör anpassas efter befintlig karaktär med uppresta vårdar i svart granit.
- Att gjutjärnskorsen i kvarter 4 bör bevaras vid ursprunglig plats.
- Vårdar äldre än 1940 med konstnärlig utformning, av karaktärsskapande eller lokalhistorisk betydelse eller med titlar bör bevaras på ursprunglig gravplats enligt urvalet i inventeringen.
- Stigluckan från 1692 som står uppställd norr om församlingshemmet har tillhört kyrkogården. Lämpligt lagskydd för byggnaden bör utredas.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2021-010
Beställare:..... Gislaveds pastorat
Inventering och rapportansvarig:..... Margareta Olsson
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Gislaveds kommun
Socken:..... Valdshults socken
Fastighetsbeteckning:..... Valdshult 1:31

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Valdshults kyrkogård.

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Valdshults kyrkogård. Flygfoton från AB Flygtrafik i bildarkivet.

Landsarkivet i Vadstena (VaLa)

Valdshults kyrkoarkiv. RI Kartor.

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv.

Handlingar rörande Valdshults kyrkogård.

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (<https://etjanster.lantmateriet.se>):

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Valdshults socken, Valdshult nr 1–3.

Akt: 06-VAL 1. Storskifte. Upprättad av J Allvin 1819.

Tryckta källor och litteratur

- Bengtsson, Rune & Bucht, Eivor (red.). 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Alnarp.
- Dörren till Valdshults socken*. Valdshults hembygdsförening. 2011.
- Hansson, Hans-Erik, Bielawski, Jarema & Jönsson, Karna. 2002. *Vård av gravstenar*. Stockholm.
- Jonsson, Magdalena (red.). 2009. *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*. Växjö.
- Jönköpings län i porträtt och bild*. Halmstad 1941.
- Persson, Einar. 1952. *Stengårdshults pastorats kyrkor*. Motala.
- Schönbäck, Hedvig. 2008. *De svenska städernas begravningsplatser 1770–1830: arkitektur, sanitet och det sociala rummet*. Diss. Uppsala.
- Svala, Catharina. 2010. *Kyrkogårdsmuren: kultur och konstruktion*. Alnarp.
- Theorell, Anita, Wästberg, Per & Hammarskiöld, Hans. 2001. *Minnets stigar: en resa bland svenska kyrkogårdar*. Stockholm.
- Westerdahl, Maria. 1996. *Den svenska skogskyrkogården: en bild från norr till söder*. Alnarp.
- Gullbrandsson, Robin. 2007. *Sandviks kyrkogård, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Sandviks socken i Gislaveds kommun. Jönköpings län, Växjö stift*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:111
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Gislaveds kommun*. Jönköpings läns museum 1981.
- Ny Smålandsbeskrifning*. Växjö 1914.
- Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland*. Karlskrona 1770.
- Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala 2003.
- Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV*. Stockholm 1931.
- Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län IV*. Uddevalla 1957.

Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelse inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Urvalet bör också spegla de breda folklagens gravskick. Om det finns sammanhållna gravkvarter med gravar som ingår i allmänna linjen eller påkostade köpegravar kan dessa olika typer av områden vara viktiga att bevara.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist för de begrävda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Med ledning av texten kan man även få veta mer om den demografiska sammansättningen och vilka näringar som präglar trakten. Ibland finns också citat eller referenser med anknytning till Bibeln, psalmboken eller en sångbok inom väckelserörelsen. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällshistoriskt värde har ofta gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkat den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras i synnerhet då de ingår i kyrkogårdar med en sammanhållen gestaltning av hög kvalitet.

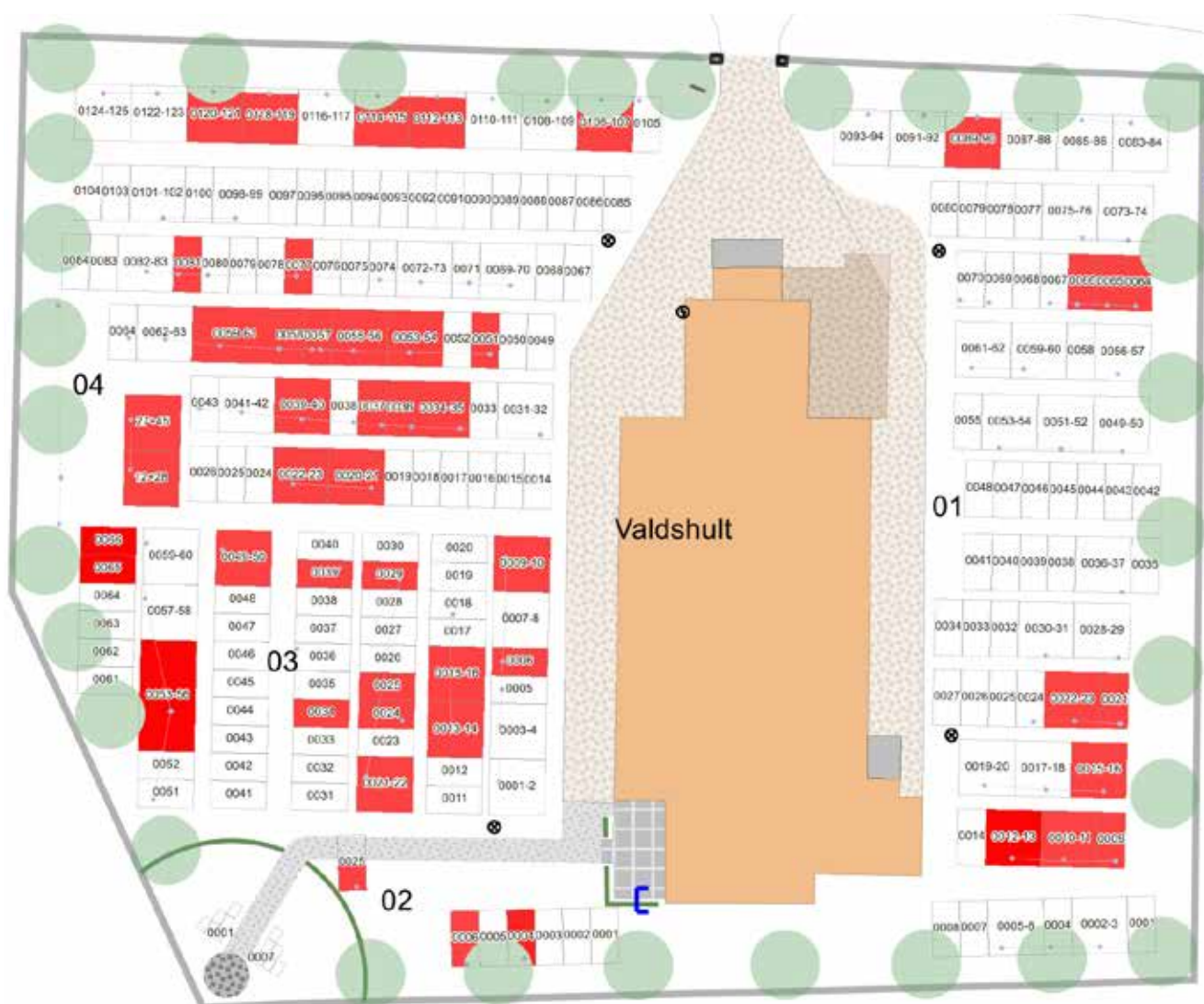
Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, staket, växtlighet osv. Välhållna grusgravar där grusbäddar och hägnad inte tagits bort börjar bli allt mer ovanliga och det finns ofta särskild anledning att bevara dessa.

Klass 1

Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar. Däremot kan de gärna kompletteras med nya namn i samma typsnitt om man inte väljer att tillföra en kompletterande, mindre sten.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändring, men det kan vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, eller att i undantagsfall flytta vården om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Gravkarta över Valdshults kyrkogård där de kulturhistoriskt värdefulla gravarna markerats i rött.

Kvarter 2 och 3 väster om kyrkan

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
VAL 2 04	Nationalromantisk vård i svart granit med stenblocksform och finhuggen/polerad framsida. Motiv: gravsten omgiven av murgröna. Förgylld text	N. P. PETTERSSON Öjhult *1843 †1932 Uppb. 21. 4-7 PS. 170 4-5	Klass 1. Karaktärsskapande gravvård.	
VAL 2 06	Vinkelbruten vård i grovhuggen svart granit med polerad framsida. Korsmotiv.	JOSEFA NILSON St Öjhult *1845 †1910	Klass 1. Karaktärsskapande gravvård.	
VAL 2 25	Nationalromantisk vård i svart granit med stenblocksform och polerad framsida. Medaljong med stiliserad inramning och växtranka. Förgylld text.	OSKAR JOHANSSON Svinhult *1916 †1921	Klass 1. Karaktärsskapande gravvård.	

VAL 3 06	Småskaligt malterserkors i vit marmor vid barngrav.	Bengt Hansson *1922 †1927 Till himlen Luk. 18:16	Klass 1. Tidig funktionalistisk vård i ovanligt material.	
VAL 3 09-10	Bred gavelformad vård i grov- och finhuggen ljus granit med svängt krön och hörnpollare med klot. Inskriptionstavla medaljong.	Arrendatorn CARL JOHANSSON *1860 †1928 Hindebo Sv. Ps. 487 Hans maka AMANDA *1855 †1936	Klass 1. Karaktärsskapande vård till tidigare grusgrav med titel och med framträdande placering.	
VAL 3 13-14	Mindre vinkelbruten vård i grovhuggen polerad svart granit, nygotiskt kors, förgylld text.	Kyrkovärden Janne Hansson *1868 †1957 Hustrun Maria Hansson *1866 †1922 Sv. Ps. 302:4	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel. (över person av lokalhistorisk betydelse?)	
VAL 3 15-16	Modernistisk vård i svart finhuggen- och polerad granit. Troligen rest på 1930- eller 40-talet.	Hem-äg Joseph Hansson *1824 †1903 H.h. Johanna Danielsdotter *1825 †1895 Bonnakull Störst är kärleken	Klass 2. Tidtypisk vård med titel.	

VAL 3 21-22	Större obelisk i finhuggen/polerad svart granit med spetskrön. Kors och växtrankor som motiv. Förgylld text.	JOHANNES HALLGREN *1829 *1900 Hustrun SARA HALLGREN *1828 †1915 Uppb. 21:7 MÖRKEVIK	Klass 1. Karaktärsskapande vård från tiden strax före kyrkogårdens omläggning 1904.	
VAL 3 24	Mindre rundbågig vård i svart granit, finhuggen med polerad framsida. Stiliserad ram och korsmotiv, vid barngrav.	TORVARD *1890 †1900 JOH. 16:23	Klass 1. Karaktärsskapande vård från tiden strax före kyrkogårdens omläggning 1904.	
VAL 3 25	Mindre obelisk i finhuggen/polerad mörkgrå granit med förgylld text.	JENNY JOHANSSON *1874 †1900 FIL.1:23.	Klass 1. Karaktärsskapande vård från tiden strax före kyrkogårdens omläggning 1904.	

VAL 3 29 (Sacer inv 1)	Förindustriell småskalig vård i handhuggen sandsten. Tunn flisa med uppskjutande rundel vid krön. Knäckt och sekundärt lagad med två svarta järn. Vården står sannolikt på ursprunglig gravplats.	Framsida (öster) Omegatecken Timglas IHS M E D Ristat malteserkors Baksida: 25 APRILIS ANNO 1680	Klass 1. Förindustriell vård hantverksmässigt tillverkad. Exempel på lokal gravvårdskonst från 1600-talet. Finns införd i kyrkans inventarieförteckning.	
VAL 3 34 (Sacer inv 2)	Förindustriell vård i handhuggen sandsten. Korsform och utan synlig inskription. Vården står sannolikt på ursprunglig gravplats.	Ingen synlig inskription	Klass 1. Förindustriell vård hantverksmässigt tillverkad. Exempel på lokal gravvårdskonst från 1600-talet. Finns införd i kyrkans inventarieförteckning.	
Val 3 39 (Sacer inv 3)	Förindustriell vård i handhuggen sandsten. <i>Tvillingsten</i> , skulpturalt formad som två rundbågiga sammanhängande vårdar med kronformade krönemblem. Inskription huggen i relief. Vården står sannolikt på ursprunglig gravplats.	Framsidas vänstra del : Omegatecken IHS P:A:S: S:D D:1:4:MT A:1691 S:V:N:H Framsidas högra del: Omegatecken IHS M:H:D S:D:D D:3:A:P: A:1680 V:L:T	Klass 1. Förindustriell vård hantverksmässigt tillverkad. Exempel på lokal gravvårdskonst från 1600-talet. Finns införd i kyrkans inventarieförteckning.	

VAL 3 49-50	Storskalig obelisk i finhuggen och polerad svart granit. Spetsformat krön.	JOHANNES PETTERSSON Måsabo *1825 †1914 Hustrun IDA SOFIA *1859 †1898	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
VAL 3 53-56	Låg vård av svart granit med polerad framsida.	CARL GUSTAF NEIJD *1858 +1942 HANS HUSTRU KRISTINA *1849 +1927 DOTTERN JENNY *1881 +1895 SONEN GIDEON *1883 +1918 DOTTERN ANNA *1879 +1959 S.M.B 422	Klass 2. Vård över person med lokalhistorisk betydelse. Carl var den siste soldattorpren i roten. Försedd med digital information (QR-kod)..	

Kvarter 4 väster om kyrkan

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
Ur bruk. Vid västra gränsen. Norra korset.. (Sacer inv 4)	Gjutjärnskors tillverkat vid Hårryds bruk. Slätt med upphöjd kant. Utsvängd bas och på profilerad fot. Målat med svart oljefärg. Text ifyllt med vitt. Stämpel baksida: HR	Stoftet Af Hustrun JOSEFA LARSDOTTER fr. Svinhult född 1821 död 1889 Baksida: Saliga äro de döda, som i Herren dö härefter Ja, säger Anden, de skola hvila sig från sitt Arbete, ty deras gerningar följa dem efter. Upb. 14:13	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i trakten. Finns införd i kyrkans inventarieförteckning. Sockelns nedre del bör friläggas.	
Ur bruk. Vid västra gränsen. Södra korset. (Sacer inv 5)	Gjutjärnskors tillverkat vid Hårryds bruk. Slätt med upphöjd kant. Utsvängd bas och på profilerad sockel. Målat med svart oljefärg.	Stoftet Af Hustrun INGEBORG ANDERSDOTTER Nr:a Valdshult född 1823 död 1890 Sv. Ps. 486. Baksida: Men jag tror dock att jag se skall Herrans goda uti de lofvandes land, Ps. 27:15	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i trakten. Finns införd i kyrkans inventarieförteckning. I behov av rengöring och målning.	
VAL 04 28	Obelisk i finhuggen och polerad svart granit. Stilerad jugenddekor med påskiljor.	ANDERS ANDERSSON Svinhult *1827 †1904 Hustrun CLARA *1828 †1906 Jon.11:25. -Sv.ps.484	Klass 1. Karaktärsskapande vård med påkostad konstnärlig utformning från tiden för kyrkogårdens omläggning 1904.	

VAL 4 45	Modernistisk vård i svart granit med tempelgavelform med mussla vid krön.	Kommunalordf. Minus Andersson *1863 †1940 Hustrun Signe Andersson *1877 †1957 Familjegrav Gud är kärlek	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel över person av lokalhistoriskt betydelse. Minus Andersson var ordf i kommunalnämnden m fl nämnder.	
VAL 4 20-21	Vinkelbruten vård i svart granit. Grovhuggen med polerad framsida. Förgylld text	F J. SVENNINGSSON *1851 †1928 LOVISA SVENSSON La Öjhult *1841 †1914	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning.	
VAL 4 22-23	Modernistisk vård i polerad ljus granit med inskription i koppar.	GUSTAV ANDERSSON *1895 †1973 ELISABETH ANDERSSON *1905 †1998 ST. ÖJHULT	Klass 1. Grav över person av lokalhistorisk betydelse. Gustav Andersson av ordf i kommunalnämnden m m.	
VAL 4 34-35	Låg vård i finhuggen och polerad ljus granit med volutformat krön. Förgylld text	JOSEF JOHANSSON Öjhult *1835 †1919 HUSTRUN JOHANNA *1840 †1933	Klass 2. Tidstypisk vård.	

VAL 4 36	Småskalig vinkelbruten vård i svart granit, grovhuggen med polerad framsida. Kors- och kransmotiv.	SIGFRID JOSEFSSON *1900†1918 SVEN *1902 †1908 DAVID *1906 †1908	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning. Socialhistoriskt intressant med barngravar.	
VAL 4 37	Småskalig vård i ljus granit med stickbågigt krön.	J. SVENSSON N. VALSHULT *1872 †1918	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning.	
VAL 4 39-40	Gavelformad vård i svart granit vid tidigare grusgrav. Tempelgavel med svängda flyglar. Förgylld text.	F. D. KYRKOVÅRDEN S. SVENSSON *1837 †1915 HUSTRUN MATHILDA *1845 †1934 SVINHULT	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
VAL 4 51	Småskalig vård i grovhuggen polerad svart granit	HILMA SVENSSON N VALSHULT *1882 †1924	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning.	

VAL 4 53-54	Låg och bred vård med volutkrön i ljus granit med polerad medaljong. 1930.	Grenadjären S A Berglund *1845 †1930 Hustrun Justina *1845 †1923	Klass 1. Tidstypisk vård med titel. Försedd med digital information/QR-kod.	
VAL 4 55-56	Liggare i svart polerad granit med ekbladsdekor.	ARRENDATOR JOHAN JOHANSSON *1853 †1931 Hustrun KAROLINA *1851 †1923	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning och titel.	
VAL 4 57	Två småskaliga liggare i svart granit med palmkvistar	Maria Kristina Sköld *1838 †1922 Grenadieren Anders Sköld *1842 †1915	Klass 1. Karaktärsskapande vårdar med enkel utformning och titel. Försedd med digital information/QR-kod.	
VAL 4 58	Låg vård i finhuggen svart granit med volutkrön.	Ida Maria Nilsson Öjhult *1878 †1921 M.fb.S.42 8.	Klass 1. Tidstypisk vård med referens till frikyrkorörelsen i socken.	

VAL 4 59-61	Upprest nationalromantisk vård i ljus granit. Pikhuggen med polerad framsida. i Förgylld text.	Svening Jönsson N. Valshult *1837 †1916 Hans Maka Mathilda *1844 †1920 Vilen i frid	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostade konstnärlig utformning.	
VAL 4 65-66	Natursten av ljusgrå granit.	PRÄSTSLÄKTEN BJUGG 1600-1700	Klass 2. Minnessten över prästsläkten Bjugg som var verksamma i Valdshult från ca 1680-talet till 1765..	
VAL 4 77	Vård i svart granit, stenblocksform med polerad framsida Morgonstjärna, och palmkvist som motiv. Förgylld text.	F. d Klockaren J.L. Lorentzon Svinhult *1844 †1927	Klass 1. Vård med titel med koppling till församlingen.	
VAL 4 81	Liggare i svart granit med polerad krans.	J.A. LARSSON *1850 †1925	Klass 1. Karaktärsskapande vård med enkel utformning. Försedd med digital information/QR-kod.	

VAL 4 106-107	Modernistiskt vård i polerad svart granit med sidoflyglar slipade kvistar och gravsten. Sekundärsten.	JOHAN H. SVÄNINGSSON *1846 †1935 HUSTRUN MATILDA *1861 †1932 FR SVINHULT	Klass 1. Tidstypisk vård från tiden strax efter omläggningen av kyrkogården 1930.	
VAL 4 112-113	Tempelgavel i svart granit med kolonner och svängt krön. Motiv med morgonstjärna.	F. D. Kyrkovården Johan Svensson *1870 †1947 Emilia Svensson *1886 †1975 FAMILJEGRÄV JOH.3:16	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
VAL 4 114-115	Mindre funktionalistisk vård i svart slipad och polerad granit. Stiliserade blomrankor och gravstensmotiv.	Hem-äg. Johan Svenningsson *1878 †1937 Hustrun Josefina *1846 †1937 N. Valshult	Klass 1. Tidstypisk vård med titel över person av lokalhistorisk betydelse. Johan Svenningsson var kyrkovård och ordf i brandstodsnämnden och skolrådet.	
VAL 4 118-119	Modernistisk vård med hjulkorsform i krysshamrad ljus granit.	AUG. JOSEFSSON *1861 †1936 HANS MAKÅ AUGUSTA *1865 †1959 SE AG KOMMRT SNART UPP. 22:12.	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostade konstnärlig utformning.	
VAL 4 120-121	Tempelgavel i svart granit med blomsterurnor på pelarna och gryningmotiv på krönet. Förgyllt motiv.	HEMMANSÄGAREN LEVIN JOHANSSON *1869 †1950 HUSTRUN IDA *1870 †1959 SE.JAG GÖR ALLTING NYTT UPP.21:5 LIDERNA	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	

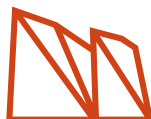
Kvarter 1 öster om kyrkan

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
VAL 1 09	Storskaligt kors i ljus polerad granit på profilerad sockel.	J.P. Peterson Mosabo *1913 †1936 Kristus hans enda hopp S. M.f. sångb.326	Klass 1. Vård med påkostad konstnärlig utformning och med referens till frikyrkorörelsen.	
VAL 1 10-11		Joh. Ev n. 25 Per Petersson *1887 †1951 Makan Alfchild *1887 †1970 Mossebo	Klass 1. Vård med påkostad konstnärlig utformning över person av lokalhistorisk betydelse. Per Petersson var ordf i kommunalstämman och nämndeman.	
VAL 1 12-13	Modernistisk vård av ljusgrå granit med polerad framsida. Motiv av kors.	GUSTAV ANDERSSON *1901 +1986 MAKAN ANNA *1906 +1970	Klass 2. Vård över person med lokalhistorisk betydelse. Gustav var ordförande i missionsförsamlingen och hembygdsföreningen. Försedd med digital information (QR-kod).	
VAL 1 15-16	Vård i svart granit med volutkrön och hörnklot.	F.d Kyrkovärden S.A. Lorerntzon *1848 †1935 IDA LORENTZON *1866 †1937 Upp. 3:5 Ps 221. Svinhult	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel.	

VAL 1 21	Modernistiskt kors i ljus slipad granit. Rabatt med boxbom.	Ulla-Britt Berg- Hellström *1930 †1948 Sv Ps 348 Älskad -saknad	Klass 2. Tidstypisk vård med konstnärlig utformning	
VAL 1 22-23	Modernistisk vård i svart granit.	MÅLARMÅSTARE OSKAR HELLSTRÖM *1882 †1956 HULDA HELLSTRÖM *1886 †1961 SV.PS.221	Klass 2. Vård med titel.	
VAL 1 64	Småskalig vinkelbruten vård i svart granit grovhuggen med polerad framsida. Förgylld text	ANNY JOSEFSSON 1840 – 1938 S. VALSHULT	Klass 2. Tidstypisk vård.	
VAL 1 65	Låg vård i svart granit med volutkrön. Kvistar och kors som motiv.	Hem-äg. S. A. Johansson *1866 †1941 Öjhult Allt av nåd +	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	

VAL 1 66	Småskaligt kors i vit marmor.	Harry Högberg *1909 †1941 S. Ps 584	Klass 2. Tidstypisk vård i ovanligt material.	
VAL 1 89-90	Tempelgavel i svart granit. Motiv med palmkvistar.	Byggmästaren A.M. Green *1863 †1940 Hustrun Ida Kristina *1865 †1936 N:a Valshult	Klass 1. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. Byggmästare August Green från Öjhult uppförde kyrkan 1903-1905. Försedd med digital information/QR-kod.	

År 2021 genomfördes en kulturhistorisk karaktärisering av Valdshults kyrkogård. Kyrkogården har här dokumenterats, dess historia och kulturhistoriska värde beskrivits. Samtidigt utfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på kyrkogården. Föreliggande rapport innehåller karaktärisering, urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar samt förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2024:05
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM